

اسناد تاریخی، شناسنامه فرهنگی کشورها

زبان گویای زوایای پنهان

سردار فارسی

نسخ خطی و منابع تاریخی در اسناد ملی چه ارزشی دارند؟

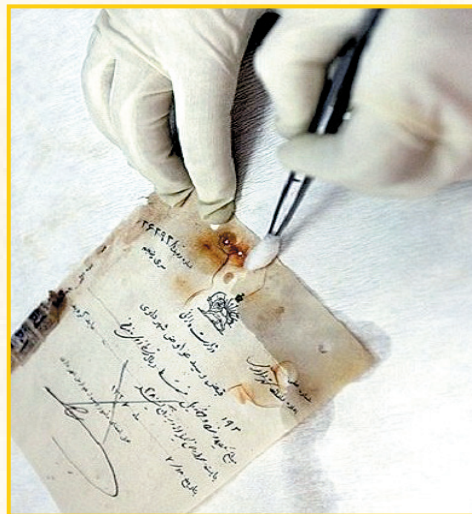
اسناد تاریخی و نسخ خطی، ارزشمندترین میراث هویتی یک کشور است و می‌توان آرشیو ملی را شناسنامه فرهنگی کشور دانست؛ زیرا داشتن آرشیو ملی و اسناد تاریخی و فرهنگی می‌تواند اهمیت هویت فرهنگی هر کشور را در سطح جهانی نشان دهد. برای مثال اگر ما اسنادی دال بر این که خلیج فارس از دیرباز در اسناد تاریخی و مکتوب با عنوان خلیج فارس به جوامع بین‌المللی معرفی شده، نداشتیم، شاید الان کشورهای دیگر این موضوع مهم را به نام خود مصادره می‌کردند. در مصادره هویت ملی در عرصه‌های مختلف ما با فراز و فرودهای مختلفی مواجه هستیم که وجود اسناد و میراث مکتوب در اثبات حقانیت تاریخی ما بسیار مهم و اثرگذار است.

اسناد به چه روش‌هایی گردآوری می‌شوند؟

در سال ۱۳۴۹ لایحه‌ای در مجلس شورای ملی برای تأسیس سازمان اسناد و کتابخانه ملی با عنوان «بایگانی راکد کشور» مصوب می‌شود که در این قانون، تمام دستگاه‌های اجرایی موظف هستند تا بعد از سیر اسناد از حالت جاری به بایگانی راکد، این اسناد را به سازمان اسناد و کتابخانه ملی منتقل کنند.

در مرحله اول، اسناد بایگانی راکد تمام دستگاه‌های اجرایی را بررسی می‌کنیم؛ چراکه هر دستگاه اجرایی می‌تواند سند تولید کند و سند، مظهر رتق و فتق امور جاری در یک اداره است. نامه‌ها و مکاتبات روزانه هر دستگاه اجرایی، سند محسوب می‌شود.

دستگاه‌ها تا زمان مشخصی می‌توانند از اسناد استفاده کنند و بعد آن‌ها را به بایگانی راکد منتقل می‌کنند. در این مرحله، کارشناسان اسناد ملی، پس از ارزشیابی، اسنادی را که حائز ارزش نگهداری دائمی هستند به سازمان اسناد و کتابخانه ملی می‌فرستند و برای اسنادی که ارزش نگهداری دائم ندارند مجوز می‌دهند که آن‌ها را از چرخه اداری خارج کنند.

راه‌های دیگری نیز برای انتقال اسناد به سازمان اسناد ملی وجود دارد که یکی از این روش‌ها، انتقال اسناد موجود در دست خاندان‌هاست. خیلی از اسناد، شأن تاریخی و ملی دارند و در اختیار خاندان‌ها هستند که ما موظف هستیم این خاندان‌ها را شناسایی و با آن‌ها مذاکره کنیم. بسیاری از این اسناد به سازمان اسناد ملی اهدا شده‌اند. این اهدا به اسم آن خاندان و آن شخص در آرشیو ملی ایران ثبت می‌شود.

از بزرگ‌ترین اهداکنندگان اسناد در همدان می‌توانم به خانواده «بطحایی» اشاره کنم، همچنین در کرمانشاه خاندان «اسفندیاری» و در لرستان نیز خاندان «محمدی گراوند»، بخش عمده‌ای از اسناد خانوادگی را در اختیار سازمان قرار داده‌اند.

بخشی از اسناد و نسخ به صورت خریداری به سازمان منتقل می‌شوند. آن‌ها توسط کارشناسان کمیته خرید سازمان مرکزی، قیمت‌گذاری و با توافق صورت‌گرفته، خریده می‌شوند. یک‌سری از اسناد را نیز بعضی افراد به صورت امانی در اختیار ما می‌گذارند، زیرا شرایط و استانداردهای نگهداری اسناد را به لحاظ دما، نور و رطوبت و... ندارند.

اسناد ملی و میراث مکتوب، تصویری از سیر تحولات تاریخی و شرایط را در عرصه‌های فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی یک جامعه در اعصار گذشته به تصویر کشیده و به آیندگان منتقل می‌کند. در عصر امروز، میراث مکتوب می‌تواند در حوزه‌های مختلف در حفظ هویت فرهنگی، اجتماعی و سیاسی، نقش مهمی ایفا و با ارائه اسناد و مدارک و اثبات حقانیت، از تاراج هویت‌های فرهنگی یک ملت جلوگیری کند.

آرشیو اسناد ملی و میراث مکتوب، زبان گویای زوایای پنهان یا کمتر پرداخته‌شده از رویدادهای مختلف اعصار گذشته است و امروزه در هر کشوری یکی از شاخص‌های توسعه‌یافتگی محسوب شده و با ارائه اطلاعات متنوع و غیرقابل‌انکار از پدیده‌ها و رویدادها، نقش مهمی در ملت‌ها جلوداری می‌کند. به بهانه روز اسناد ملی و میراث مکتوب با میثاق گودرزی، مدیر کل اسناد و کتابخانه ملی منطقه غرب کشور به گفتگو نشستیم.

اسناد ملی چیست؟ درباره تاریخچه آرشیو چه می‌دانیم؟

قبل از هر چیزی باید سند را تعریف کنیم، سند به معنی دلیل و مدرک است و در تمام مجامع اگر بخواهند به قطعیت موضوعی پی ببرند و با ضرس قاطع در مورد موضوعی صحبت کنند، سند را به عنوان یک ادله کامل ارائه می‌دهند. سند ابعاد عظیمی دارد که می‌تواند در مناسبات مختلف، پاسخگوی خیلی از شائبه‌های ذهنی یا سوالات هر شخصی در موضوعات مختلف اجتماعی، سیاسی و اقتصادی باشد.

سازمان اسناد و کتابخانه ملی با رویکرد حفاظت، گردآوری، نگهداری و اشاعه اطلاعات به طیف‌های مختلف جامعه، به خصوص پژوهشگران و دانشجویان تأسیس شده است؛ زیرا اسناد به عنوان پیشینه تاریخی، فرهنگی و هویت ملی کشور محسوب می‌شوند. گردآوری اطلاعات از اسناد بایگانی شده یا راکد ادارات دولتی از وظایف این سازمان است. البته به غیر از اسناد دولتی، اسناد دیگری نیز وجود دارند که دارای شأن ملی و در اختیار خاندان‌های مختلف هستند، سازمان اسناد ملی با شناسایی افراد یا نوادگان کسانی که در برهه‌های تاریخی، صاحب‌نقد و صاحب‌مقام و منصب بوده‌اند سعی می‌کند آن اسناد را که حاوی اطلاعات بی‌بدلی در حوزه‌های تاریخ اجتماعی و محلی است گردآوری کند.

اهمیت اسناد ملی و میراث مکتوب در چیست؟

بعد از نهضت مشروطه و تشکیل نخستین مجلس شورای ملی، با توجه به ارتباطات زیادی که با کشورهای مختلف برقرار می‌شود، اهمیت حفظ اسناد برای مسئولان در آن مقطع زمانی مشخص شده و به این موضوع پی می‌برند. می‌توان این‌گونه مطرح کرد که سازمان اسناد و کتابخانه ملی، مظهر تجدد در عصر قاجاریه به شمار می‌آید. در هر کشوری که فکر می‌کند به دموکراسی رسیده است، داشتن پیشینه تاریخی برای رجوع و تصمیم‌گیری مسئولان درباره مسائل و مباحث پیش رو یکی از مهم‌ترین دغدغه‌ها به حساب می‌آید.

آرشیو ملی در کشور ما نیز پیشینه تاریخ و فرهنگمان محسوب می‌شود و یکی از مراجع تصمیم‌گیری‌های کلان بوده و از آزمون و خطای مسئولان جلوگیری می‌کند. پیشینیان ما راهی را طی کرده و در موضوعی تصمیم‌گیری کرده‌اند، ما دیگر نیاز نداریم که همان راه را برویم، زیرا می‌توانیم با رجوع به اسناد از تجربیات گذشتگان به نحو احسن در پیشبرد مسائل و مباحث کشور استفاده کنیم.

سازمان اسناد و کتابخانه ملی با آرشیوهای بین‌المللی دنیا در ارتباط است و مبادله اسناد با دیگر کشورها نیز از دیگر راه‌های انتقال اسناد به سازمان اسناد ملی به شمار می‌آید. نسخه‌های ارزشمندی که متعلق به ایران است و در دیگر کشورها نگهداری می‌شود، با رایزنی برای مبادله نسخ، به ایران منتقل می‌شوند.

مدیریت اسناد و کتابخانه ملی منطقه غرب کشور چه جایگاهی دارد؟

با توجه به پیشینه تاریخی که همدان در مناسبات فرهنگی کشور از دوره باستان تا به امروز داشته، نخستین مدیریت منطقه‌ای غرب کشور به مرکزیت این شهر در سال ۱۳۷۱ راه‌اندازی شده که استان‌های کرمانشاه، کردستان، ایلام و لرستان و همدان را پوشش می‌دهد.

این استان‌ها در مناسبات سیاسی و فرهنگی، تعیین‌کننده بوده و نقش مهمی داشته‌اند. مردم این مناطق در تاریخ و فرهنگ کشور خوب درخشیدند. هر کدام از این استان‌ها که به صورت یک مجموعه در کنار هم قرار گرفته‌اند، شاکله عظیمی از اسناد را تشکیل داده‌اند. قدیمی‌ترین اسنادی که در همدان نگهداری می‌شوند مربوط به دوره قاجاریه و اهدایی است.

چالش‌های حوزه کاری شما چیست؟

بزرگ‌ترین دغدغه آرشیو ملی، حفاظت و نگهداری اسناد با استانداردهای آرشیوی است. فضای کالبدی در این زمینه بسیار مهم است، مدیریت منطقه غرب کشور به جد پیگیر شد تا با کمک مسئولان استانی و... مشکل فضای کالبدی و داشتن یک ساختمان استاندارد رفع شود و امسال به ساختمان جدید نقل مکان می‌کنیم که با استانداردهای بالایی ساخته شده است.

آیا موازی کاری با دیگر دستگاه‌ها در حوزه کاری شما وجود دارد؟

وظایف سازمان اسناد ملی طبق قانون مشخص است اما خیلی از دستگاه‌ها وارد این عرصه شده و در مجموعه خود مرکز اسنادی ایجاد کرده‌اند. این با کار ما منافاتی ندارد اما این دستگاه‌ها اسناد را بایگانی می‌کنند، نه آرشیو؛ چراکه بایگانی با آرشیو متفاوت است. آن‌ها شرایط استفاده از توان و ظرفیت خدمت‌رسانی اسناد را ندارند، در نتیجه اسناد در این دستگاه‌ها دیو می‌شود و خیلی از محققان از حق مسلم خود برای دسترسی و مطالعه محروم می‌شوند.

نگهداری نسخ خطی را هیچ دستگاه اجرایی نمی‌تواند انجام دهد و اگر انجام دهد عامدانه به فرهنگ کشور خیانت کرده است، زیرا با نبود شرایط و امکانات، به گنجینه گران‌سنگ تاریخی کشور آسیب خواهد رسید. موازی کاری یکی از بزرگ‌ترین چالش‌ها بین دستگاه‌های اجرایی و سازمان اسناد ملی است.

درباره اهمیت تاریخ شفاهی توضیح بدهید و این که همدان در این زمینه چه اقداماتی انجام داده است؟

پرداختن به تاریخ شفاهی، یکی از مهم‌ترین حوزه‌های کاری سازمان اسناد ملی است. ما تمام استانداردهای لازم برای تاریخ شفاهی را که در سراسر دنیا برای گرفتن اطلاعات استفاده می‌شود داریم.

بعضی از اشخاص در ادوار مختلف تاریخی تأثیرگذار بودند و نقش سازنده‌ای در عرصه‌های فرهنگی، هنری، اقتصادی، سیاسی، علمی و... داشته‌اند که تجاربشان دربردارنده اطلاعات مهمی است.

در مدیریت همدان، بخشی از تاریخ شفاهی را جمع‌آوری کردیم که به صورت کتاب منتشر شدند. در حوزه هنرمندان با «مسعود جعفری جوزانی»، کارگردان برجسته ملایری مصاحبه کرده‌ایم، همچنین با «علی اکبر اعتماد»، پدر انرژی هسته‌ای ایران گفتگو کردیم که مورد استقبال پژوهشگران قرار گرفت.

کتاب «سی مهر» در خصوص خیزش دانش‌آموزان همدان، یکی از آثار برجسته در مورد تاریخ معاصر همدان است. «تاریخ انقلاب همدان» نیز جزو طرح تاریخ شفاهی است که انجام شد و خیلی از زوایای تاریک تاریخ سیاسی و اجتماعی را روشن کرد.